

REGINE NORMANN

KRABVAAG

SKILDRINGER FRA ET LIDET FISKEVÆR

UTGAVE VED LIV HELENE WILLUMSEN

DET NORSKE SPRÅK- OG LITTERATURELSKAP

ASCHEHOUG

R
B
sk
de
18
I
fo
læ
i t
19
i 1
m
H
Sk
hu

K
og
N
b
op
g
ro
pa
læ
(19
to
ut:
(19
fra
ska
ute
Eve
sam
(19
pop
ters

For
Priv

INNLEDNING

Dette er en tekstkritisk utgave av *Krabvaag. Skildringer fra et lidet fiskevær*, Regine Normanns debutroman fra 1905. Utgaven er basert på førsteutgaven, også kalt førstetrykket, og romanteksten er beholdt uforandret i forhold til førstetrykket. Den foreliggende utgaven er delt i tre: Innledning, *Krabvaag* og Kommentarer. Utgivelsen er en jubileumsmarkering for *Krabvaag*, hundre år etter første publisering. Det viktigste ved denne utgivelsen er å gi førstetrykket ut på nytt. I tillegg vil det bli gjort rede for bokens forhistorie, tidlige skisser og utkast til romanen, håndskrevet manuskript til *Krabvaag* samt tidligere publiserte utgaver. Spesielle språklige og innholdsmessige momenter tas opp i kommentardelen bakerst, som blant annet omfatter forklaringer av eldre ord. Dermed blir teksten gjort lettere tilgjengelig for dagens lesere. Kommentardelen henviser til førstetrykket ved hjelp av linjeteller.

Regine Normann og hennes forfatterskap

Regine Normann (1867-1939) tilhører den betydelige gruppen av norske forfattere som skrev realistisk utformet litteratur tidlig på 1900-tallet, de såkalte nyrealister. I litteraturhistorisk sammenheng er Regine Normann en pionér fordi hun var den første kvinnelige forfatter nordfra som slo gjennom i norsk litterær offentlighet.

Serine Regine Normann, som var hennes døpenavn, ble født i Bø i Vesterålen olsok 1867.¹ Som nummer tre i en søskenflokk på fem levde hun sine første barneår på gården Mårsund i Bø i Vesterålen sammen med mor, Tina Amalie Lockert, og far, Mikkel Normann. Faren døde da Serine Regine var fire år, og den vesle jenta ble satt bort til slektninger i Breivika utenfor Harstad, der hun bodde til hun var elleve. Da kom hun tilbake til Mårsund i Bø, men hun ble nå boende hos sin morbror. Moren hadde giftet seg igjen og flyttet fra heimgården. Etter konfirmasjonen

arbeidet Serine Regine en periode på prestegården i Bø som guvernante for prestens barn.

I januar 1885 giftet Serine Regine Normann seg med Peder Johnsen, en mye eldre lærer og klokker i anneks sognet Malnes. De bosatte seg på Eidet, et par mil fra Mårsund. Ekteskapet ble ikke lykkelig. Men fru Sina Johnsen, som hun het i dette ekteskapet, prøvde å gjøre noe med sin livssituasjon. Hun fikk seg arbeid som vikarlærer ved et par skoler i Malnes skolekrets, på Eidet og i Nykvåg. Dessuten begynte hun å skrive. De første nedtegnelser til det som senere skulle bli hennes forfatterskap, er gjort i denne perioden av hennes liv. Samtidig så hun seg om etter muligheter til å komme seg bort fra Malnes.

Sommeren 1894 ble Sina Johnsens drøm om å se omgivelser utenfor heimbygda en realitet, selv om det på dette tidspunktet ikke var snakk om et brudd med ektemannen. Da drog hun til Kristiania for å ta lærerinnutdannelse, med ektemannens samtykke. Imidlertid ble hun syk våren 1895 og reiste tilbake til Malnes, hvor hun begynte i skolepost samme høst. Men hun arbeidet ikke skoleåret ut. Det store og avgjørende skrittet for å skape seg en ny tilværelse ble tatt i april 1896, da situasjonen var blitt så uutholdelig at Sina Johnsen i all hemmelighet forlot ektemannen og bygda og reiste til hovedstaden igjen. Der tok hun tre måneder senere lavere lærerprøve som privatist ved Asker Seminarium. Samme høst ble Serine Johnsen, Nordland, tatt opp som elev ved Olaf Bergs høiere lærerindeskole, der hun i 1897 ble uteksaminert fra lærerinneskolens 2. avdeling. Etter noen år som vikarlærer ved Kristiania Folkeskole fikk hun i 1901 fast ansettelse ved Sofienberg skole, der hun var tilsatt helt til hun gikk av med pensjon.

Peder Johnsen ble boende i Malnes de første årene etter at hustruen hadde forlatt ham. Hun ønsket skilsmisse, men han nektet å gå med på det. Avgjørende ble det til slutt at Johnsen krevde penger for å gå med på skilsmisse, et krav hans hustru ble i stand til å innfri da hun fikk manuskriptet til *Krabvaag* antatt hos Aschehoug i 1905. Dermed kunne skilsmisse bli innvilget. Året etter giftet Normann seg med forfatteren Tryggve Andersen og ble nå hetende fru Normann-Andersen. Dette ekteskapet ble oppløst i 1913. Hun fikk ingen barn.

Som det går fram ovenfor, hadde Regine Normann privat mange navne-identiteter i første halvdel av sitt liv. Variasjonene var ikke så

store hva forfatternavnet angår. Hennes første publiserte fortellinger, som ble trykt i flere hovedstadsaviser i årene like før debuten i 1905, er signert R. Normann / Regina Normann / R. N. / Regine Normann. Etter 1905 brukte hun alltid Regine Normann som forfatternavn. Dette ble også hennes private navn etter at ekteskapet med Tryggve Andersen var over.

Regine Normann publiserte totalt 18 bøker, et forfatterskap bestående av romaner, eventyr og sagn.² Forfatterskapet domineres tallmessig av ni romaner, mens eventyrene og sagnene respektive begrenser seg til to samlinger. Likevel er det slik at de bøkene Regine Normann er blitt mest kjent for i ettertid, er hennes fascinerende kunsteventyr, som er blitt lest av generasjon etter generasjon.

Regine Normanns forfatterskap kan deles inn i tre faser. Den første fasen, 1905–1908, omfatter to samtidsromaner, *Krabvaag* og *Stængt* (1908), samt en samling fortellinger, *Bortsat* (1906). De to romanene tematiserer blant annet tragisk kjærlighet mellom to unge og et ulykkelig ekteskap. En bred kulturskildring av kystbygd i nord danner bakgrunnsteppe for handlingen i romanene. Tittelfortellingen i samlingen *Bortsat* handler om ei lita jente, som blir satt bort til slektninger et års tid, men som kommer heim til foreldrene igjen til slutt. I denne første fasen av forfatterskapet kan man i Normanns diktning gjenkjenne momenter fra hennes egen livshistorie, men fritt dikterisk behandlet.

Den andre fasen av forfatterskapet, 1910–1921, omfatter syv romaner, en barnebok og en antologi. De tidligste bøkene i denne perioden, *Barnets tjenere* (1910) og *Faafængt* (1911), er samtidsromaner lagt til Kristiania. De handler om lærerinnen Ragna Størk, som kommer reisende til hovedstaden og får seg arbeid som lærer der. Romanene tar opp problematikk knyttet til kvinners selvrealisering yrkesmessig og valget mellom yrkesliv og ekteskap. *Dengang* – (1912) og *Eiler Hundevart* (1913) er de eneste historiske romanene i Normanns forfatterskap. I dem er handlingen lagt til Mårsund, Bø prestegård og Malnes sogn i Bø i Vesterålen. *Dengang* – handler om kjærligheten mellom en tilflyttet prest og en kvinne fra bygda. Hun får et barn med sin festemann, som forulykker før barnet er født. Dette fører til at det senere blir vanskelig for henne og presten å inngå ekteskap. *Eiler Hundevart* handler om en ung mann som går i ledtog med onde makter i vinnings hensikt. Det er for

øvrig den eneste romanen i Regine Normanns forfatterskap med mannlig hovedperson.

Samtidsromanen *Riket som kommer* (1915) tar opp destruktiv virkning av religiøse funderinger. Den kvinnelige hovedpersonen fortolker skriften annerledes enn det miljøet hun befinner seg i, og dette får alvorlige konsekvenser for henne. Handlingen foregår nordpå. De to siste romanene i Normanns forfatterskap, *Berit Ursin* (1917) og *Havørnens nabo* (1921), er begge samtidsromaner lagt til Finnmark. *Berit Ursin* handler om retten til å leve ut kjærligheten. Den kvinnelige hovedpersonen blir forelsket i en gift mann, som hun senere gifter seg med. I tillegg til problematikken knyttet til kjærlighetens vilkår, fokuserer romanen på hvordan det nye ekteskapet fungerer, blant annet tas opp hvordan hustru nummer to opplever forholdet til mannens barn fra første ekteskap. Normanns siste roman, *Havørnens nabo*, handler om et legeektepar bosatt i Finnmark, som mister sin sønn ved en ulykke. Romanen belyser den krevende tilværelsen til en distriktslegefamilie i et kystdistrikt nordpå og relasjonen mellom foreldre og barn.

Barneboken *Den graa kat og den sorte* (1916) er en brevroman som handler om tre hannkatter fra Stensgaten i Kristiania og deres tilværelse. Dette er den eneste barneboken Regine Normann skrev, når man ser bort fra eventyrene, som med utbytte kan leses både av barn og av voksne. *Til guttene mine ute i den store, store verden* (1916) er en samling med patriotiske tekster, stilet til Regine Normanns tidligere elever. Flere forfattere og sjangrer er representert i antologien. Regine Normanns ønske var at boken skulle oppildne ungdom generelt til innsats for fedrelandet.

I den tredje fasen av forfatterskapet, 1922-1934, gav Regine Normann kun ut korte fortellinger, eventyr og sagn. Samlingen *Min hvite gut og andre fortellinger* (1922) markerte overgangen til det korte formatet. Deretter fulgte de to bøkene som har gjort Regine Normann til Norges eventyrdronning, *Eventyr* (1925) og *Nye eventyr* (1926). Disse bøkene er kommet i flere nye opplag, blant annet i samleutgaven *Ringelihorn og andre eventyr* (1967, 1972, 1977), som er illustrert av Kaare Espolin Johnson. To av Regine Normanns eventyr, «Havmannens sønn» og «Ringelihorn», er oversatt til russisk. «Ringelihorn» er dessuten oversatt til islandsk.³ I løpet av 1920-tallet ble også to samlinger med sagn publisert, *Nordlandsnatt* (1927) og *Det gråner mot høst* (1930). I hver samling er sagnene felt inn

i en rammefortelling, som rommer kulturhistorisk stoff om levekår og arbeidsmåter. Normanns forfatterskap ble i 1934 avsluttet med en samling fortellinger, *Usynlig selskap*.

I tillegg til sine bøker publiserte Regine Normann en rekke korte fortellinger i blad og aviser og fikk på den måten et stort lesende publikum. Som foredragsholder og oppleser var hun ettertraktet, særlig likte hun å underholde med eventyr og fortellinger om skrømt. Hun hadde flere betydningsfulle verv, blant annet satt hun i styret for Den norske Forfatterforening kontinuerlig fra 1913 til 1932, under så vidt forskjellige formenn som Ronald Fangen og Arnulf Øverland.⁴ Betydningen av tilgang til god litteratur for voksne så vel som for barn opptok Regine Normann sterkt. Gjennom sitt arbeid for å få opprettet skoleboksamlinger gjorde hun en stor innsats for at alle norske barn skulle få del i den stimulans som litteraturen kan gi. Normann satt som departementets representant i den forberedende komiteen for skoleboksamlinger i Norge fra den ble opprettet i 1915 til 1936, da skoleboksamlinger ble en realitet. For sitt forfatterskap og sitt kulturelle arbeid ble Regine Normann tildelt flere ordener: Pegasus-ordenen fra Den norske Forfatterforening i 1928, medalje fra Nordlandets dameforening, Petter Dass-medaljen fra Nordlændingernes forening i 1932 og Kongens fortjenstmedalje i gull, overrakt henne av Sigrid Undset i 1937.

Regine Normann avsluttet sin lærergjerning i 1932. Hun ble boende i Oslo fram til sommeren 1939, da hun flyttet nordover til farsgården i Skånland i Troms. Kort tid etter flyttingen ble hun alvorlig syk og døde 14. august 1939. Regine Normann er gravlagt på Skånland kirkegård.

Krabvaag. Skildringer fra et lidet fiskevær

Krabvaag. Skildringer fra et lidet fiskevær ble påbegynt mens Regine Normann, da fru Sina Johnsen, som ung lærer- og klokkerfrue bodde på Eidet, Bø i Vesterålen i perioden 1885-1894. Det var i denne fasen av livet hun begynte å skrive små tekster, blant annet skrev hun et dikt til sin bestemor i 1888, etter at bestemoren hadde mistet to sønner og en dattersønn på havet. Ektemannen tillot ikke at hun skrev heime, så hun søkte tilflukt i ei fjellhule et lite stykke fra boligen, i ettertid kalt Sinahula etter Sina Johnsen. Denne hula fungerte som et fristed for henne.⁵

Forhistorien til *Krabvaag* er meget spesiell. Sina Johnsen arbeidet fra 1890 av som vikarlærer i flere skolekretser i Malnes sogn i Bø i Vesterålen. Blant annet underviste hun noen uker av gangen i Nykvåg, der hun leide rom hos stedets poståpner og handelsmann. Fra sitt losji, Skjåberget, kunne hun se bort til noen hus som lå på en morenerygg i landskapet, kalt Raen, et stedsnavn som er benyttet i *Krabvaag*. Det sies at Sina Johnsen gjorde notater om personer som bodde i Nykvåg. Disse nedtegnelsene var den spede begynnelse til *Krabvaag*. Det første utkastet til romanen skal være blitt til på denne tiden. Oppbevaringen var en blikkboks i Sina-hula.⁶ Trolig er dette identisk med teksten «Paulina», trykt bakerst i denne utgaven.

Det man vet om *Krabvaag*-manuskriptets tidligste utkast og dets ferd fra Bø i Vesterålen til Kristiania, har Regine Normann selv fortalt i et brev til Johan Grundt Tanum.⁷ Utkastet ble fraktet til hovedstaden da hun reiste dit for å ta utdanning som lærerinne. I februar 1895 ble det brakt til selveste Henrik Ibsen for vurdering, og den ukjente kvinnen nordfra fikk audiens hos den store forfatteren for å få tilbakemelding på manuskriptet. Han skal ha gitt henne honnør for det litterære innholdet, men tilrådd henne å søke språklig veiledning: «En sender ikke ut kongebarn i filler (...) De er en naturbegavelse, men De må lære norsk».⁸ Han rådet henne til å bli ferdig med lærerinneutdannelsen og få seg en jobb. Men skrive skulle hun og ikke brenne det hun skrev: «En kan saa let brende guld Korn.»⁹

Det skulle gå mange år fra Regine Normanns besøk hos Henrik Ibsen til hennes første roman kom ut. Men med stor standhaftighet holdt hun fast ved sine ambisjoner om å bli forfatter og gjøre sin fortellekunst kjent. At *Krabvaag* så dagens lys, skyldes nok først og fremst Normanns eget mot, men også forlagssjef William Nygaard d. e. i H. Aschehoug & Co forlag, som la vekt på å vinne den nye generasjonen av forfattere.¹⁰ Etter å ha forsøkt å få antatt sitt manuskript andre steder, gikk Regine Normann til Aschehoug forlag og ble tatt imot av forlagssjefen. Han har uttalt om det første møtet med Regine Normann: «Hun kom til meg med manuskriptet på barmen. Ingen andre ville ta imot det, men jeg gav det ut».¹¹ Regine Normann fikk positivt svar fra forlaget og kontrakt ble undertegnet 22. mars 1905. Ifølge kontrakten er første opplag trykt i 1250 eksemplarer.¹² Regine Normann skulle få utbetalt et forskudd på kr. 150.¹³

Romanen fikk god mottakelse og ble lagt merke til over hele landet da den kom ut i midten av november 1905. Anmeldelser av boken stod

på trykk i mer enn 50 aviser. Samtidskritikken la vekt på romanens autentiske miljø- og naturskildringer samt en annerledes framstilling av Nordland enn det litteraturen så langt hadde frambrakt. Dette var en forfatter som kjente folket i de små stuer nordpå og som med autoritet kunne framstille deres omgivelser og levekår. Anmelderne trakk også fram kjærlighetshistorien og kritikken mot lekpredikantvirksomheten, men dette ble tillagt mindre vekt.¹⁴ Blant de mest kjente kritikerne var Carl Nærup og Hans E. Kinck. I Verdens Gang uttalte Nærup følgende: «Forfatterinden raader over en meget selvstendig beskrivende Ævne.»¹⁵ Kinck avsluttet sin anmeldelse i *Fra Bøgernes Verden* slik: «Med denne bok styrer, synes mig – trods de mulige påvirkninger som spores – en ny forf. myndig ind i den unge norske litteratur.»¹⁶ Han formulerte det som var en gjennomgående oppfatning blant kritikerne, at dette var en forfatter det var grunn til å feste forhåpninger til.

Krabvaag handler om menneskeskjebner i et lite fiskevær i Nord-Norge fra høstmørket faller et år til høsten et år senere. Romanen har et stort persongalleri og tegner bygdesamfunnet med brede penselstrøk: fiskerfamilier som lever i utrygghet og fattigdom under handelsmenns og Bergens-kjøpmenns åk, båter i havsnød mens kvinnene står på land i spenning, lekpredikanters jakt etter sjeler. Dette er bakgrunnsteppet for forgrunnsbildingen, der en vakker kjærlighetshistorie utspiller seg. Originalutgavens beskjedne 137 sider makter å skildre dramatiske konflikter og bringe skarpskårne skisser av enkeltpersoner. Innlagt i romanen finnes flere frittstående fortellinger.

Regine Normanns debutroman kom i ny utgave i 1976 i Aschehougs Fontene-serie, *Krabvåg. Skildringer fra et lite fiskevær*.¹⁷ Denne utgaven har ikke forord eller etterord, men på forsiden er satt inn et kort utdrag av Hans E. Kincks anmeldelse av førsteutgaven. Språklig er utgaven justert i henhold til gjeldende rettskrivningsnorm på utgivelsestidspunktet.

Oversettelse til tysk av Regine Normanns bøker var relativt tidlig på tale. Dr. Ellinor Drösser, som var oversetter, var i kontakt med Regine Normann først i 1914, senere i 1924.¹⁸ Normann var avhengig av å ha språklig hjelp under arbeidet med å sette opp kontrakt, og her kom Johan Grundt Tanum i Aschehoug forlag inn med forlagskyndig og språklig bistand.¹⁹ I 1925 kom *Die Krabbenbucht. Erzählung* ut i en serie med nordiske bøker. Oversetter var Dr. Ellinor Drösser. En del

anmeldelser av den tyske utgaven finnes i Regine Normanns privatarkiv.²⁰

Tidlige utkast og manuskript

De aller første utkastene til *Krabvaag* er noen korte tekster med skisser av romanens hovedpersoner og av innholdsmessige momenter, egenhendig skrevet av Regine Normann. Disse oppbevares i Regine Normanns privatarkiv, Universitetsbiblioteket i Tromsø.²¹ Hovedpersonen i *Krabvaag*, Paulina, nevnes i tre utkast. Det ene er et fragment på en side med usammenhengende tekst. Det andre er på elleve sider, en tidlig skisse som omfatter både kjærlighetshistorien mellom Paulina og Jon og sagnet om Rarikdommen.²² Den tredje teksten, «Paulina», er nevnt ovenfor. Det er en avsluttet tekst på fem sider, sirlig skrevet på gråpapir. Den er undertegnet R.N. En kjærlighetsproblematikk er antydnet, men ulik kjærlighetshistorien i *Krabvaag* ved at den mannlige helten her er framstilt som svikefull i forhold til sin kjæreste. Et fjerde tidlig utkast har overskriften «Atvist» og handler om en ung gutt og hans tilbakevisning fra konfirmasjonen, tilsvarende tredje kapittel i *Krabvaag*.²³

Det eneste tilnærmet fullstendige manuskriptet til *Krabvaag* er et manuskript skrevet for hånd av Regine Normann. Dette oppbevares i Regine Normanns privatarkiv.²⁴ Det består av en pakke paginerte ark. Enkelte av sidene mangler imidlertid.²⁵ Manuskriptet er ensidig, men på baksiden av noen av sidene er det gjort notater. I tillegg er det lagt inn egne ark med skisser til utbygging av handlingen. Disse ekstra arkene er ikke paginert og åpenbart nedtegnet etter at manuskriptet var ferdigskrevet.²⁶ Det er betydelige forskjeller mellom håndskrevet manuskript og førstetrykket både når det gjelder rettskrivning, bøyningformer, ordvalg og syntaks. Dette gjør at det ikke er mulig å sammenholde det håndskrevne manuskriptet og førstetrykket ord for ord. Handlingsforløpet er for øvrig det samme som i førstetrykket, bortsett fra at to kapitler ikke finnes i det håndskrevne manuskriptet: åttende kapittel, om nysola, og trettende kapittel, om Finn-Marja.

Opplysninger om det håndskrevne manuskriptets opprinnelse er mangelfulle. Dateringen er usikker. Hvis manuskriptet er videreutviklet fra

teksten «Paulina», er trolig det håndskrevne manuskriptet blitt til etter 1897, da et så omfattende skriveprosjekt har vært for tidkrevende til at Normann har kunnet gjennomføre det mens hun var under utdanning. Etter min oppfatning er det sannsynlig at Normann har aktivert sin skriving i årene etter 1900, da hun var kommet seg i fast arbeid som lærer og fikk sommeren fri til skriving, og at det håndskrevne manuskriptet forelå ferdigskrevet i 1903-1904. Da ble Tryggve Andersen konsulent for *Krabvaag* og flere frittstående utdrag fra romanen publisert i pressen.²⁷ Etter all sannsynlighet var Normann i 1904 i gang med revidering av det håndskrevne manuskriptet i retning av førstetrykkets form.

På denne tiden var flere rettskrivnings- og bøyningsvarianter i bruk, mer eller mindre offisielle. Denne tilstanden hadde vart i flere tiår og ført til stor språklig variasjon i litterære verker. Ledende forfattere befant seg på ulike stadier av veien fra dansk-norsk til norsk riksmål, og ortografien var en blanding av gammelt og nytt. Allerede i 1860 vendte Knud Knudsen seg til departementet med forslag om en del endringer og med en klar formulering av det ortofone prinsipp, som innebærer at hver lyd skal være knyttet til et tegn (bokstav) og at hvert tegn kun kan bety en lyd. Hovedsaken var større samsvar mellom talemål og skriftmål. Et uoffisielt møte i Stockholm i 1869 ga uformelle føringer for tillatte former. Blant annet ble det gjort en rekke vedtak i samsvar med framlegg tilhengerne av ortofon skrivemåte hadde gjort. Men Knudsen var ikke fornøyd med dette og satte opp et eget program for etablering av et folkelig norsk skriftspråk.²⁸ Dette er interessant å ha i bakhodet når vi i det følgende skal se litt nærmere på rettskrivningen i Regine Normanns forarbeider til *Krabvaag* i forhold til noen sentrale momenter gjennomført ved den rettskrivningsreformen som ble vedtatt kort etter Normanns litterære debut, nemlig reformen av 1907.

Det håndskrevne manuskriptet viser at Regine Normann på nedskrivningstidspunktet hadde et par relativt radikale trekk i den rettskrivningen hun praktiserte. For det første bruker hun endelsen -ed i preteritum av svake verb, for eksempel «lukked», «stirred», «spytted», «kasted» og «plukked». En del samtidige forfattere brukte -ede tilsvarende. For det andre bruker hun kortformer i enstavings infinitiver som «bli» og «ta». Liten forbokstav benyttes i substantiv.²⁹ Ellers er rettskrivningen slik man kan forvente for denne perioden, med bruk av fortidsformen «havde»,

partisippformene «haft» og «taget», samt understøttende e i partisipp av typen «slaaet» og «faaet». Videre benyttes stum d i ord som «kjendte», «vidste», «bedst», «tusend» og «kjedlen», bløte konsonanter, preposisjonen «af», adverbformen «som vanligt», ingen -r i ubestemt flertall hankjønn, for eksempel «gange», «kvelde», «fugle», «baade», endingen -e i ubestemt form flertall av intetkjønnsord på én stavelse, eksempelvis «blade», ingen dobbel konsonant for å markere at vokalen foran er kort i «blik», «ret», «slap», «nat», «tyk», heller ikke tilsvarende i ord der overgang b-d-g til p-t-k kunne føre til dobbeltbetydning, som «tak», «hat». I direkte tale anvendes talemålsnære former, som eksempelvis «mi' rauv», «hjælp» (apokopert infinitiv), «krestelig begravels» og «Kjøbenhavn». For øvrig er uttalen på dialekt styrende for Normanns valg av skrivemåte i de tilfeller hun er usikker på skrivemåten av ord, noe som illustreres av ortografiske løsninger som «jora» og «kjergaarden».³⁰

At rettskrivningen er variabel i det egenhendige manuskriptet, må tilskrives Regine Normanns manglende skoloring i norsk. Da hun begynte på sin lærerutdannelse, hadde hun ikke utdanning ut over folkeskole og konfirmasjonsskole. Men den muntlige fortelling behersket hun. Ved lavere lærerprøve fikk hun god uttelling i de muntlige fagene, middels karakter i skriftlig norsk og regning og så dårlig som «an» – antagelig – i «fortellende stil». Den samme tendensen viser seg ved høyere lærerprøve.³¹

Det neste «mellomspill» kronologisk i retning av *Krabvaags* endelige tekst er fire korte avistekster publisert i hovedstadspressen like før 1905. Disse er enten frittstående kapitler fra romanen eller utdrag av kapitler. Titlene er «Nysol. Et billede fra Nordland», «Atvist», «En Opbyggelse. Nordlands=Billede» og «En Spøgelseshistorie fra Nordland».³² Når det gjelder rettskrivning, har avistekstene mange felles trekk: bløte konsonanter b-d-g for p-t-k, stor forbokstav i substantiv, vakling mellom endelsen -e eller -r i ubestemt form flertall av hankjønnsord, hovedsakelig endelsen -ede i preteritum av svake verb,³³ langformer i enstavings infinitiver som «blive», «tage», «have» og «vide», i imperativ formen «tag», fortidsformen «havde» i tre av avistekstene,³⁴ stående d i «skydse», «kjendte», «ledte», «vidste» og «slidt», stående g i «spurgte», ingen dobbel konsonant for å markere at vokalen foran er kort i ord som «hat», «sat», «stak» og «Almanak». I teksten «Atvist», publisert i september 1904, forekommer imidlertid

enkelte former som vitner om vakling i valg av endelse i fortid av svake verb, for eksempel formen «fæstet». Men i samme tekst er også formene «husked» og «huskede» benyttet, en inkonsekvens som også tydeliggjøres av at begge partisippformene «havt» og «hat» er brukt. Vi ser også hankjønn og hunkjønn benyttet på samme ord, «en laat» og «ei laat», og eksempel på bortfall av r i bestemt form flertall av substantiv, «lekene».³⁵ Selv om det er visse variasjoner, er avistekstene mer konservative i språkformen enn Normanns egenhendige manuskript til *Krabvaag*. Dette tyder på at avisene redaksjonelt har hatt innflytelse på språket i de tekstene av Regine Normann, som de trykte.

Et lite, men meget interessant manuskript, som må være skrevet like før publisering av *Krabvaag*, er et egenhendig kapittelmanuskript, «Nysolen», signert Regine Normann. Dette oppbevares i Nasjonalbiblioteket. Grunnen til at det finnes som separat manuskript, er at kapitlet er blitt skrevet etter at Normanns håndskrevne manuskript til *Krabvaag* var ferdigstilt. «Nysolen» er nesten identisk med førstetrykkets kapittel åtte, det går an å sammenligne de to tekstene ord for ord. De forskjellene som eksisterer, har kun med rettskrivning å gjøre. Det er påfallende at både med hensyn til bøyingsverk, lydverk og ordvalg er «Nysolen» mer radikalt enn førstetrykket.³⁶ I «Nysolen» benyttes bøyingsendelse i preteritum av svake verb på -et, fortidsformen «hadde», harde konsonanter i stedet for bløte, sløyfing av stum d i «sisste», preposisjonen «av» i stedet for «af», vakling mellom dobbel og enkel konsonant for å markere at vokalen foran er kort i former som «almanakken» og «almanaker», norske former som «bjørkesnar» i stedet for «birkesnar», verbalsubstantiver som «sænking» i stedet for «sænkning» og stående r i ubestemt form flertall av hankjønnsord.³⁷ Ut fra dette er det nærliggende å tro at forlaget har gjort valg med hensyn til rettskrivning i *Krabvaag* i mer konservativ retning enn Regine Normanns egen skrivemåte på dette tidspunktet skulle tilsi.

Når det gjelder personnavn og stedsnavn, finnes en del forskjeller mellom forarbeidene og førstetrykket, noe som eksemplifiseres i kommentardelen bakerst i denne utgivelsen. Blant annet heter emissæren, som i *Krabvaag* har navnet broder Tallaksen, i håndskrevet manuskript broder Olsen. Tilsvarende heter den mannlige helten Øra-Jon i *Krabvaag*, mens denne skikkelsen i egenhendig manuskript har navnet Balstad John.³⁸ Av

stedsnavn finner vi i enkelte tidlige versjoner Bredvig der førstetrykket benytter *Krabvaag*.³⁹

I de tidlige versjonene er det lokale mer framtrædende enn i førstetrykket. Dette gjelder sammenfall mellom navn på fiktive personer og historiske personer, det gjelder stedsnavn, geografiske forhold og næringsliv. Flere forhold peker mot et eksisterende fiskevær.⁴⁰ Jo nærmere utkastene kommer publiseringsåret 1905, jo mer ser man at fortellingen endres på de nevnte punktene for å «tilsløre» det lokale. Men til tross for en rekke trekk som gir assosiasjoner til et virkelighetens «Krabvaag», er det viktig å påpeke at boken ble gitt ut som fiksjon, som «skildringer». Romanens univers er et oppdiktet univers. De likhetstrekk som kan knyttes til faktiske forhold, må betraktes som elementer brukt i diktverket for at fortellingen skal få et autentisk preg.

Når man sammenligner det håndskrevne manuskriptet til *Krabvaag* med førstetrykket, ser man en rekke forskjeller både språklig og med hensyn til omfang. Av forarbeider for øvrig ligger to avistekster publisert i 1904 relativt nærme førstetrykket.⁴¹ Det dokumentet som imidlertid ligger aller nærmest førstetrykket i skriftlig utforming, er det håndskrevne manuskriptet til kapitlet om nysola. Dette må regnes som en del av Normanns endelige manuskript til *Krabvaag*. At Regine Normann skrev, eller rettere sagt omskrev, et slikt endelig manuskript til resten av romanen også, er overveiende sannsynlig. Men et slikt fullstendig manuskript til *Krabvaag* som er i full overensstemmelse med førstetrykket, er ikke mulig å finne i dag. Korrektursemplar av *Krabvaag* finnes heller ikke bevart.⁴²

Førstetrykket

Førstetrykkets tekst er beholdt så historisk autentisk som mulig i denne utgivelsen. De eneste rettinger som er foretatt i forhold til førstetrykket, er faktiske feil under trykkeprosessen og feiltolkning av bokstaver i det håndskrevne manuskriptet. Teksten er holdt helt ren for utgivertegn og varianter. Førstetrykket er inndelt i 17 større tekstavsnitt, som jeg velger å kalle kapitler for henvisningsmulighetens skyld. Førstetrykkets side- og linjeskift markeres ikke i denne utgaven. I førstetrykket er uthevinger markert med sperret skrift. Disse markeringene er i denne

utgaven erstattet med kursiv, men kontrastene er opprettholdt. Førstetrykkets forstørrede bokstaver ved kapitlenes begynnelse er ikke markert. Ortografi, bøyningsformer og tegnsetting fra førstetrykket er beholdt.

Å se på bøyningssendelser i preteritum av svake verb er interessant når det gjelder å finne skillelinjer mellom forfatterne i denne perioden. Det gjelder først og fremst svake a-verb, verb av kaste-klassen (første klasse), som siden fikk endelsen -et. To år før 1907-reformen, som innførte -et i preteritum av svake verb, benyttet kjente forfattere ulike endelser. Bjørnstjerne Bjørnson blir gjerne sett på som en foregangsmann i rettskrivningssaken. Han brukte et mer norsk og folkelig riksmål enn noen av sine samtidige, men varierte mye fra 1858 til 1870.⁴³ Allerede i 1889 brukte han -et som endelse i preteritum av svake verb, for eksempel «husket», «løftet», «dukket», «klaget» og «dannet».⁴⁴ Henrik Ibsen benyttet etter 1870 i replikker både -ed og -et i preteritum av svake verb, med forekomster av former som «kikked», «loved» og «kasted», men med atskillig større frekvens av former som «lyttet», «kikket», «hentet», «lovet» og «kastet». Han varierte etter 1870 mellom «lovet» og «lovte», med økende bruk den siste formen på 1880- og 1890-tallet. Når det gjelder verbet «kaste», er preteritumsendelsen -et overveiende brukt etter 1860, og på 1890-tallet er det den eneste som anvendes.⁴⁵ Jonas Lie brukte i prosa de fulle formene «styrede» og «spillede», eksempelvis i *Trold* (1891-92), mens han i lyrikk brukte «styred» og «fyred».⁴⁶ Alexander Kielland var den mest konservative av «de fire store». Han benyttet i verbalbøyningen former som «svarede» og «gloede» samt understøttende e i partsipp av typen «groet» og «faaet».⁴⁷ Tryggve Andersen brukte i debutromanen *I cancellirådens dage* (1897) konsekvent endelsen -ede, eksempelvis «knyttede» og «snakkede», mens de innlagte folkemålsordene fikk samme bøyingsformer som i folkemålet, for eksempel «høvde», «aatte» og «lydde».⁴⁸ Knut Hamsun brukte -ed i 1890-årene. Blant forfattere ellers var tre bøyningssendelser i preteritum av svake verb i bruk i tiårene før 1907-reformen, noen brukte -ede, mange brukte -ed, og noen få brukte -et, men ikke konsekvent.⁴⁹

Det var av stor betydning i fornorskningprosessen å få mer radikale former inn i skolen. I Nordahl Rolfsens *Læsebok for folkeskolen* (1892) skriver Moltke Moe innledningsvis at endelsen -ed i svake verb er valgt fordi det er den formen som ligger landstalespråkets -a nærmest (kasted=kasta), men at det er foretatt enkelte unntak.⁵⁰ Dette var oppsiktsvekkende radikalt,

tatt i betraktning at i Moltke Moes utgave av folkeeventyrene fra 1904 og 1905 er endelsen -ede konsekvent gjennomført. Det samme gjelder langformer av substantiv, som «fader og «moder», selv om han innførte kortformer i leseboken. Flere forfattere følte seg plaget av mangfoldet av tillatte former i rettskrivningen og av de radikale tendensene i Nordahl Rolfsens lesebok.⁵¹ De mest konservative skrev -ede ennå en god stund etter 1907-reformen, mens de som tidligere hadde brukt -ed, raskt gikk over til -et. I perfektum partisipp var -et vanlig før 1907, og dette må ha virket til at gjennomføringen av -et i preteritum av svake verb gikk hurtig etter at reformen var innført.⁵²

I førstetrykket av *Krabvaag* benyttes bøyningendelsen -ed konsekvent i preteritum av svake verb, for eksempel «famled», «nytted», «mærked», «kasted», «snadred», «sansed», «sparked» og «aabned». Den samme endelsen benyttes i Normanns håndskrevne manuskript til *Krabvaag*, mens hun i de tidligste forarbeidene bruker -ede. Imidlertid var Regine Normann i 1905 på vei over til endelsen -et i preteritum, noe som viste seg året etter, i boken *Bortsat*.⁵³ Her bruker Normann -et i preteritum av svake verb, eksempelvis «vibret», «lugtet», «surlet», «videt», «fosset», «grenet», «plasket» og «kastet». Selv om dette var året før 1907-reformen, var det nok forventet at det ville bli en overgang til -et i reformen, og det kan ha påvirket Normanns – og forlagets – valg av bøyningendelse.⁵⁴ Det var dessuten mange andre forfattere som benyttet denne endelsen før reformen var gjennomført. Gjennomgangen ovenfor har vist at Normanns valg av bøyningendelse i fortid av svake verb var i endring i perioden fra rundt 1900 og fram til 1907, fra endelsen -ede i de første utkastene til *Krabvaag* via -ed i det håndskrevne manuskriptet og i førstetrykket til *Krabvaag* til -et i *Bortsat*. Slik sett kan hennes rettskrivningspraksis tjene som et klassisk eksempel på den utviklingen mange samtidige norske forfattere gjennomgikk.

Ortografiske valg for øvrig i førstetrykket av *Krabvaag* illustrerer en rettskrivning som verken var spesielt konservativ eller spesielt radikal i samtiden. Normann bruker kortformer i substantiv som «mor» og «far», det samme som hun gjorde i håndskrevet manuskript. Til sammenligning kan nevnes at Kielland hele tiden beholdt de lange formene «Fader», «Moder», «Broder» og «Hovedet».⁵⁵

I tillegg benytter Normann små forbokstaver i substantiv, også en

videreføring fra hennes egenhendige manuskript til *Krabvaag*. Bjørnson brukte små forbokstaver i substantiv helt fra 1870, syv år før Aars tok denne reformen opp i rettskrivningsreglene sine.⁵⁶ Når det gjelder bøyningendelsen i ubestemt form flertall av substantiv, benytter Normann i førstetrykket endelsen -e, for eksempel «dage». Her ble endelsen -er innført i riksmål ved 1907-reformen, og i 1908 bruker Normann da også «stener», men fremdeles «reisepenge», så man kan spore et lite etterslep med hensyn til bøyningendelse på dette punktet. Til sammenligning kan nevnes at Bjørnson allerede i 1889 brukte -er i felleskjønnsord, for eksempel «hester», «rygger», «elver» og «hatter».

I bestemt form flertall av substantiv i hankjønn benyttes i førstetrykket til *Krabvaag* hovedsakelig endelsen -erne, eksempelvis «fortøiningerne», «hytterne» og «holmerne». Imidlertid kan en liten vakling i bruken av denne bøyningendelsen observeres gjennom former som «baadene» og «øredoppene», noe som varer ved i mange år for Normanns vedkommende. I 1908 skriver hun «dagene» og «gravene», mens hun så sent som i 1917 bruker «kronerne». I normeringen ble r-en i denne grammatiske endelsen sløffet i 1917.

Monoftongering, bruk av enkeltvokal i stedet for diftong i ord som «sten» og «ben», ble konsekvent benyttet av Normann helt til 1930. Så sent som i 1921 bruker hun fortsatt formen «gjep» for «geip». Diftongformer som «bein» og «stein» ble valgfrie i riksmål i 1917. Men i direkte tale benytter Normann i stor grad talemålsnære former gjennom hele sitt forfatterskap. Dette gjelder også ortografiske løsninger med diftonger, eksempelvis bruker hun i førstetrykket av *Krabvaag* formen «beina», bestemt form entall av substantivet «ei beine», en tjeneste.

Det er spesielt ett trekk ved den gamle rettskrivningen Regine Normann lenge holder på. Hun benytter «aa» for å til og med 1922.⁵⁷ Ifølge språknormeringen var det valgfrihet på dette punktet i 1907 og obligatorisk «å» i 1917, men mange forfattere brukte «aa» etter den tid. Det var en god del valgfrie former i 1917-reformen, som hadde som hovedmål tilnærming mellom landsmål og riksmål ved å ta inn flere former fra talemålet både i by og bygd.⁵⁸ Til sammenligning kan nevnes at Tryggve Andersen allerede i 1897 benyttet «å» i sin debutroman *I cancellivådens dage*, mens han i bokutgivelser i 1904 og 1913, som var på et annet forlag, benyttet «aa».⁵⁹ Bokstaven å, som også ble kalt «bolle-å», ble anbefalt som

fellesskandinavisk skriveskikk ved rettskrivningsmøtet i Stockholm i 1869. Ibsen, en av de norske delegatene, gikk da over til «å» og holdt fast ved det i resten av sitt forfatterskap. Bjørnson brukte tidvis «å», men var ikke konsekvent. Mange var imot innføring av denne å-en, blant annet ville Aasen ikke høre snakk om den. Alt i alt var det ikke spesielt konservativt at Normann brukte «aa» for å så lenge som hun gjorde. Det var stor motstand mot 1917-reformen både blant forfattere og blant vanlige folk. Den ble vedtatt på Stortinget med én stemmes overvekt, og det gikk en god del år før den ble akseptert og tatt i bruk av forfattere og aviser, naturlig nok da bare med de moderate formene.⁶⁰

I førstetrykket bruker Normann konsekvent de bløte konsonantene b-d-g i stedet for tilsvarende harde, p-t-k. For eksempel skriver hun «smøg», «stryge», «tog», «kogte», «brugte», «krøb», «vide», «spagt», «ud», «svag», «stegelugten», «bugt», «magten» og «pudede» (adj.). I denne sammenhengen er det interessant å merke seg at Normann i det egenhendige manuskriptet «Nysolen» hovedsakelig bruker harde konsonanter i stedet for bløte, eksempelvis i ord som «ute», «dyp», «hvitskurte» og «strøk» (v.), mens hun i enkelte ord fremdeles beholder de bløte konsonantene, for eksempel i «magt». I 1908 bruker Normann former som «svakeste», «dypt», «blek», «røk» og «krøp», men beholder de bløte konsonantene i «lygt», «sagte», «ondskab». Noe senere, i 1917, skriver hun for eksempel «grep», men holder på g i «pligt». Til sammenligning kan nevnes at Bjørnson gjennomførte harde konsonanter i 1870, både i særnorske ord og vanlige fellesord: «køpe», «løpe», «båt», «vet», «bak», «tak». Bare der de bløte konsonantene var helt enerådende i dannet dagligtale, bruker han b-d-g, for eksempel i «skib» og «helvede». Endringer fra bløte til harde konsonanter var en endring som i ganske stor grad ble gjort obligatorisk i riksmål i 1907, og som fra 1917 også omfattet de fleste ord som hadde valgfrihet mellom hard og bløt konsonant i 1907. I 1938-reformen gikk man enda et skritt videre.

Stum d var et utbredt trekk ved den eldre rettskrivningen, som var preget av dansk. Normann benytter nd i «kjendte», «vand» (vann) og «mand» helt til 1921. I disse ordene er d-en uhistorisk og forsvant ved reformen av 1917, da en god del slike ord fikk etymologisk skrivemåte – skrivemåte som tar hensyn til et ords opphavlige form – som i landsmålet. Hun bruker også ld i «snild» hele 1920-tallet, der d-en har historiske

røtter og stod til 1938-reformen.⁶¹ Normann bruker ikke konsonantfordobling for å skille ord som «vist» og «visst» i 1905, men skriver hele tiden «vist».

Utlydende enkel konsonant benyttes av Normann helt til i 1922, da også i tittelen på boken *Min hvite gut*. Hun bruker jevnt over former som «gut», «bøn», «skat», «ræd», «op», «tat» og «gik».⁶² Imidlertid er det interessant at Normann også allerede i 1908 bruker dobbel konsonant i «rædd» og «stønn».

Et særskilt stilistisk drag i *Krabvaag* er de innlagte dialektordene. De gir teksten en egen klang og bidrar til romanens nordlandspreget. For dialektord velger Normann ortografiske løsninger som ligger nær uttalen. Det er vesterålsdialekten, Regine Normanns egen dialekt, som slår gjennom her, noe som utdypes i ordforklaringene bakerst i denne utgivelsen.

Bruk av aksenter er meget hyppig i *Krabvaag*, også der det i dag ikke føles naturlig. Forekomsten er atskillig større i førstetrykket enn i Normanns egenhendige manuskript. Særlig er «én» i stedet for «man» anvendt meget hyppig, trolig for å markere at ordet har sterkt trykk og at det ikke er snakk om den ubestemte artikkelen en. Også bruken av «dér» i trykksvak stilling er frekvent, og mange ganger overraskende. I replikker og indirekte tale er apostrofer benyttet for å gjengi dialekt, som i Vesterålen er særmerket ved apokope – bortfall av vokal eller stavelse i utlyd – i infinitiv av verb og i flertall av substantiv. I førstetrykket finner vi imidlertid også eksempler på apokope i gjengivelse av direkte tale uten at det benyttes apostrof, «ska komm», «maa skriv». I replikker benyttes i tillegg apostrof i forbindelse med sammentrekninger, for eksempel «va'kje», «ha'kje». Bruk av mange tankestreker etter hverandre er benyttet særlig for å få fram pauser i tankeferat, indirekte tale og dialoger. På grunn av at dette trekket er hyppig benyttet, blir det grafiske bildet preget av det.

Språket i førsteutgaven av *Krabvaag* kan karakteriseres som riksmål med dansk-norsk preg, ispedd en del nordnorske dialektale ord og uttrykk. Sammenfattende kan man si at Regine Normanns rettskrivning anno 1905 bærer preg av at hun som skrivende person lever i en brytningstid når det gjelder rettskrivning. De konserverende trekkene hadde Normann til felles med mange andre forfattere. Det mest språklige radikale i *Krabvaag* kommer til syne i replikker og indirekte tale. Der benyttes en talemålsnær skrivemåte, forsterket av aksenter og typografiske virkemidler. De

ortografiske løsningene her er meget talemålsnære, både når det gjelder rettskrivning og diakritiske tegn.

Vurderer man språket i førstetrykket i forhold til de tidlige utkast som finnes, er det særlig kapitlet om nysola som viser seg å være interessant. Dette kapitlet finnes bevart i tre versjoner, en avistekst publisert i januar 1904, et egenhendig manuskript til kapitlet, «Nysolen», og førstetrykkets endelige utforming. De mest radikale formene finnes i det håndskrevne manuskriptet. Disse er imidlertid ikke fulgt opp i førstetrykket. Dette kan tyde på at de valg Regine Normann selv gjorde med hensyn til rettskrivning, ble justert i konservativ retning av forlaget før *Krabvaag* ble trykt, og at hun egentlig hadde sterkere tilknytning til sitt muntlige talemål i de tekstene hun skriftfestet rundt 1905 enn det førstetrykket viser.

Noter

- 1 Jeg viser til Willumsen, Liv Helene: *Havmannens datter. Regine Normann – et livsløp* 1997 for dokumentasjon av biografiske opplysninger om Regine Normann.
- 2 For bibliografisk oversikt over Regine Normanns forfatterskap, se Hans Henrik Jensen og Liv Helene Willumsen 1995: *Regine Normann. En bibliografi*.
- 3 De to eventyrene er oversatt til russisk av Olga Komarova og utgitt i et hefte i 1995 av Nordland fylkesbibliotek. Oversettelsen til islandsk er utført av Matthias Kristiansen, og dette eventyret er med i et hefte utgitt i 2002 av Vesterålen regionråd, Kultursamarbeidet, *Á reki með Golfstraumnum til Íslands*. Fotografisk opptrykk av *Eventyr 1925* og *Nye eventyr 1926* kom ut på Lofotboka forlag 1994.
- 4 Se Ringdal, Nils Johan 1993: *Ordnes pris. Den norske forfatterforening 1893-1993*, s. 78, 97, 99, 110, 120 og Willumsen 1997, s. 148.
- 5 Hula blir i dag kalt Sina-hula etter Serine Regine Normann, fornavnet Serine ble til kallenavnet Sina.
- 6 Se Willumsen, Liv Helene: *Regine Normanns forfatterskap. Fortellemåte og tematikk* 2005, s. 12.
- 7 Tanum, Johan Grundt 1950: «En utvikling og et brev», s. 258-265 i *Festskrift til Sigurd Hoel på 60-årsdagen*.
- 8 Tanum 1950, s. 262.
- 9 Ibid.
- 10 Se bl.a. Tveterås, Harald 1972: *Et norsk kulturforlag gjennom hundre år. Aschehoug 1872-1972*, s. 139.
- 11 Samtale Ingrid Thorsen, Røsnes, Bø i Vesterålen, 20. jan. 1995.
- 12 Ifølge opplysninger fra Aschehoug forlags arkiv skal den imidlertid være kommet ut i 1375 eksemplarer.

- 13 Brev fra Regine Normann til moren, Tina Berntsen, datert Kristiania 28. mars 1905. Privat eie.
- 14 For mottakelse av romanen, se Willumsen 2002b: «Mottakelsen av Regine Normanns debutroman *Krabvaag*». For analyse av romanen, se Jensen, Hans Henrik 1967: *Oppgjøret med heimstaden. Regine Normanns første romanar*, s. 14-21, Willumsen 2002a: *En narratologisk analyse av Regine Normanns forfatterskap*, s. 71-123 og Willumsen 2005: *Regine Normanns forfatterskap. Fortellemåte og tematikk*, s. 14-21.
- 15 Carl Nærup i *Verdens Gang* 19. november 1905.
- 16 Hans E. Kinck i tidsskriftet *Fra Bøgernes Verden* nr. 1, 1905.
- 17 Utgaven er på 95 sider. Omslaget er laget av Junn Paasche-Aasen.
- 18 Det kommer fram av korrespondansen mellom dem at Dr. Drösser har arbeidet med å finne oversettelsesmuligheter for *Krabvaag* i Tyskland allerede fra før første verdenskrig. Brev til Regine Normann fra Dr. Ellinor Drösser, 13.02.1924. For korrespondansen om denne oversettelsen for øvrig, se oversikt Jensen og Willumsen 1995, s. 74-75.
- 19 Jfr. korrespondanse mellom Regine Normann og Johan Grundt Tanum 1924-1925, se Jensen og Willumsen 1995, s. 74, 77.
- 20 Boken kom ut ved H. Haessel, Leipzig/Copenhagen. Utgaven er på 168 sider og kom i et opplag på 1.- 2. tusen. *Die Krabbenbucht* ble blant annet anmeldt i *Basler Nachrichten*, signert Ellinor Drösser. Omtale av boken finnes også i en artikkel i det nederlandske tidsskriftet *De Vlaamske Gids*: «Jongere Krachten in de moderne Noorsche litteratur». *Aftenposten* hadde i 1926 omtale av de tyske utgivelsene av Regine Normanns *Krabvaag* og H. E. Kincks *Presten*. Omtalen av *Die Krabbenbucht* er tatt fra *Die Wohlfart* og er skrevet av bibliotekskonsulenten for Øst-Preussen, Dr. phil. Schröder. Håndskrevet anmeldelse trykt i *Deutsche Frauenkleidung und Frauenkultur*, 1926, signert H. V. Beaulieu, finnes i Regine Normanns privatarkiv. Det samme er tilfelle for en presentasjonsfolder av serien *Nordische Bücher*, der *Die Krabbenbucht* ble utgitt.
- 21 Oppbevares i Regine Normanns privatarkiv, boks R1. Se innledning til Arkivkatalog Regine Normanns privatarkiv, Universitetsbiblioteket i Tromsø. Regine Normanns privatarkiv ble overdratt til Universitetet i Tromsø i 1980 av Regine Normanns slektninger Marie Normann og Magnhild Normann Jacobsen.
- 22 Stedsnavn som Raen, Nykdalen og Storhaagen, Malnes kirke og personnavn som Paulina, John, Chrestoffer Krabvaag, Valborg, Ole Mikal, Rikarda og Mariane forekommer i dette utkastet. For det meste er det stedsnavn som kan knyttes til Malnes og personnavn som forekommer på personer i Regine Normanns familie.
- 23 Gutten som blir tilbakevist fra konfirmasjonen, kalles i dette utkastet Oluf. Avslutningsvis introduseres ei ung jente som passer barn i prestegården. Hun har med seg en psykologibok fra et sommerkurs på universitetet og kommer i samtale med presten om denne boken, som er skrevet av Arne Løken og heter *Sjælelære*. I Normanns egenhendige manuskript skrives etternavnet til forfatteren Løken, mens det antakelig siktes til filosof, psykolog og litteraturforsker Arne Løchen.

- som var professor i filosofi ved Universitetet i Oslo i perioden 1900-1921. Han publiserte i 1896 et hefte med tittelen *Sjælelære*, som Regine Normann muligens kjente til. Normann kan også ha hørt ham som foredragsholder. For omtale av Arne Løchen se *Norsk biografisk leksikon* 1938, 2003.
- 24 Universitetsbiblioteket i Tromsø, boks R1.
  - 25 Pagineringen går til s. 151. Manuskriptets begynnelse, s. 1-5, mangler. Det samme gjør s. 106-107, slutten av ellefte kapittel samt s. 150.
  - 26 Eksempler på slike skisser er episoden i første kapittel der broder Tallaksen står og ser utover fiskeværet, førsteutgavens s. 12, og den tilbakeskuende passasjen om Finn-Jo, førsteutgavens s. 20-21.
  - 27 Trygve Andersen var bror av Regine Normanns lærerkollega Anna Andersen på Sofienberg skole. Anna bodde sammen med sin mor, enkefru Antonette Andersen, ikke langt fra Regine Normann i Kristiania. Trygve Andersen dro på en sjøreise etter at han var blitt enkemann i 1901 og kom tilbake til Kristiania i 1903. Han ble kjent med Regine Normann da Anna presenterte dem for hverandre i forbindelse med at Andersen skulle vurdere manuskriptet til *Krabvaag*. Han var kjent som en dyktig stilist og hjalp mange yngre forfattere som søkte råd hos ham, blant andre Johan Falkberget.
  - 28 Ibsen, Daa, Løkke og Knud Knudsen møtte fra norsk side. Eksempler på vedtak var sløyfing av j foran e, æ og ø, for skrivemåten ej, øj i diftonger og for ld og nd der nordmennene ville ha ll og nn, jfr. Nygaard 1945, 1967 s. 24-25. Knudsens program i 15 punkter ble formulert i heftet «Hvem skal vinne?», der større samsvar mellom talemål og skriftmål var hovedsaken.
  - 29 Liten forbokstav i substantiv ble gjort obligatorisk for dansk-norsk i alle skriv som hadde med undervisning og eksamen å gjøre.
  - 30 En rekke andre eksempler finnes i en ordliste Normann laget, der hun tidvis fører opp lydrett skriveform. Særlig gjelder dette interjeksjoner. Dessuten føres ofte opp flere semantisk beslektede varianter av samme ord. Se boks R9, Regine Normanns privatarkiv, Universitetsbiblioteket i Tromsø.
  - 31 Dette kommer fram ved eksamen ved Asker Seminariums Optagelsesprøve og lavere lærerprøve 1896 og ved Olaf Bergs høiere lærerindeskole våren 1897, jfr. Willumsen 1997, s. 73.
  - 32 Tekstene «Nysol» og «Atvist» ble publisert henholdsvis i Morgenbladet 17. januar og i Verdens Gang 7. september 1904.
  - 33 Teksten «Atvist» skiller seg litt fra de andre ved at endelsen -ed i preteritum av svake verb stort sett er brukt og at man ser en vakling mellom «havt» og «hat» i perfektum partisipp.
  - 34 «Atvist» har «hadde», «Nysol» har «havde», det samme brukes i «En Spøgelseshistorie» og «En Opbyggelse».
  - 35 Ordvalget i avisteksten er mer konservativt enn førstetrykket. I avisteksten finner vi «Tort», «Potteskaar», «Fiskeaffald» der førstetrykket har «leiheden», «skaalbrott» og «fiskeslo».

- 36 Flere av disse trekkene ble gjort gjeldende ved rettskrivningsreformen av 1907, for eksempel preteritumsendelsen -et i svake verb, harde konsonanter i stedet for bløte og dobbel konsonant for å markere kort vokal i visse ord.
- 37 Formen «sænking» er nok dialektalt forankret. Ordet har sammenheng med verbet «søkka» (sænke), som finnes i Alf Torp: *Nynorsk etymologisk ordbok* 1919 og «sænke» eller «nedsænke», som finnes i Hjalmar Falk og Alf Torp: *Etymologisk ordbog over det norske og danske sprog* 1903-1906. Det heter fortsatt «senking» i nynorsk, for eksempel i Alf Hellevik: *Nynorsk ordliste* 1993 og *Nynorskordboka* 1986 og «senkning» i riksmål/bokmål. Ubestemt flertall av hankjønnsord er i kapittelmanuskriptet først skrevet «bergvægger», så er stående r strøket over. Denne r-en ble gjort obligatorisk ved 1907-reformen.
- 38 Av personnavn i avistekstene finner vi Else paa Stangen i stedet for Per-Nilsa Karen, John og Jon Jentoft Kildal Lund Jonsen i stedet for Øra-Jon og Per Krabvog i stedet for Dannel Per-Nilsa.
- 39 Bredvig benyttes i avistekster, men i det håndskrevne manuskriptet benyttes Krabvaag. Regine Normann var bortsatt som barn på gården Breivika.
- 40 Forfatteren har trolig latt seg inspirere av Nykvåg, Bø i Vesterålen.
- 41 Dette gjelder «Nysol» og «Atvist», publisert henholdsvis i januar og i september 1904.
- 42 Verken Nasjonalbiblioteket eller Aschehoug forlag har korrektureksemplarer. Det finnes heller ikke i Regine Normanns privatarkiv.
- 43 Omslag i de ortografiske prinsippene i norsk lei, med større innslag av talemålsnære former, skjer midt i *Halte-Hulda* 1858, men inkonsekvent bruk til *Arnlfot Gelline* 1870, jfr. Nygaard, Rolf R. 1945, 1967: *Fra dansk-norsk til norsk riksmål. Rettskrivningsstrevet i bokmålet inntil 1907*, s. 59-60. Nygaard betegner bøyningsverket i *Arnlfot Gelline* som radikalt norsk. Ibsen har her i fortid av svake verb holdt ved lag endingene -ed og -dde og dessuten gått et steg videre og tatt opp endingen -te i samsvar med talemålet i verb som «ramte», «smilte», «svarte», «talte» og «tonte».
- 44 *På guds veje* 1889, mest -et, men undertiden forekommer -ede, eks. «flyttede», «dukkede», jfr. Nygaard 1967, s. 60.
- 45 Det vises her til Harald Noreng, Knut Hofland, Kristin Natvig (red.) 1993: *Konkordans over Henrik Ibsens dramaer og dikt*, for bruken av «hente», se bind 3, s. 1103-1104, for bruken av «kikke», se bind 3, s. 1481-1482, for bruken av «lytte», se bind 4, s. 1763-1765, for bruken av «love», se bind 4, s. 1726-1729. For dokumentasjon av kronologisk utvikling av bruken av «kaste» i preteritum, se bind 3, s. 1463. Ifølge Nygaard 1945, 1967, s. 62 benyttet Ibsen i *Vildanden* 1884 og *Hedda Gabler* 1890 -ed i verb som «flytted», «leved», «passed», «sovned» og «vented».
- 46 Derimot er «trode», «trod», «bode» og lignende gjennomført overalt hos Lie, bindevokalen faller bort etter verb med utlyd på vokal, jfr. Nygard 1967, s. 63. Lie tok inn en del folkelige eller særnorske ord.

- 47 Ibid. s. 63.
- 48 Se Nygaard 1945, 1967, s. 64. Imidlertid bruker Andersen i *Gamle folk og andre fortællinger* 1904 -ed, for eksempel «fatted», «skotted», «stopped» og i *Hjemfærd* 1913 -et, eksempelvis «mærket», «varslet» og «dasket».
- 49 Hans Aanrud brukte i *Fortællinger* 1891 former som «gjæsped», «banded» og «hæved», og Elling Holst brukte -ed i 1897, jfr. Elster, Kristian d. y. 1924: *Illustreret Norsk Litteraturhistorie*, bind 2, s. 697. Hans Jæger brukte «stansed», «smilte», «pleied» i *Fra Kristianiabohemen*, Kra.1885, Elling Holst brukte i 1897 «plaged» og «banked», jfr. Hagemann, Sonja 1974-1975: *Barnelitteraturen i Norge 1850-1914*, s. 257. Gunnar Heiberg brukte «takket» og «trykket» i artikkelen «Mig selv» i *Verdens Gang* i 1897 i forbindelse med oppførelsen av skuespillet «Folkeraadet», jfr. A.H. Winsnes 1937: *Norges litteratur*, b. 5, s. 208 i verket Francis Bull, Fredrik Paasche og A.H. Winsnes 1924-1937: *Norsk litteraturhistorie*. Asch., Oslo. Peter Egge brukte formen «frygtet» i «Naadsens Brød» fra samlingen *De graa Haar* 1904, jfr. Elster, Kristian d. y. 1924: *Illustreret Norsk Litteraturhistorie*, bind 2, s. 709.
- 50 Unntakelser danner noen få verb, «de ord, som i folkesproget og det friere bysprog har fortidsmerket -de og endnu ikke i skriftsproget taaler den samme bøining: prøvede, levede (prøvde, levde)» og «nogle enkelte verber, hvor byernes talesprog har hævdet en fra folkesproget forskjellig endelse: kogte, hilste, legte, pegte (koka, helsa, leika, peika) eller slikked, trykked, verked (sleikte, trykte, verkte); endvidere nogle verber, som er nyere laan fra folkesproget og som derfor faar dettes bøining: glefste, gjætte (fortid av gjæte istedenfor den litterære form gjætede)», jfr. Moltke Moe: Innledning til Nordahl Rolfsens *Læsebok for folkeskolen* 1892, s. IX-X.
- 51 For eksempel skrev Nils Kjær en anmeldelse av J. Mørlands skolegrammatikk fra 1905, der han beklager seg over at «den beklippede Stavemaade» av svake verb bestandig framkaller misforståelser, se *Verdens Gang*, 22. juli 1905.
- 52 I Aars og Hofgaards *Norske rettskrivnings-regler* fra 1907 sies det bare at endelsen er -et.
- 53 Interessant her er at Normanns egenhendige kapittelmanuskript «Nysolen», som må dateres 1904, anvender -et.
- 54 Det samme er tilfelle med romanen *Stængt*, som kom ut i 1908. Vi finner der former som «skotted», «fattet», «pustet», «sørget», «fakket», «formærket», «graa-net», «svartnet», «dyttet», «flyttet», «fæstet», «giftet», «rusket», «husket».
- 55 Kielland holdt for øvrig ved lag alle stumme konsonanter, eksempelvis «pudse», «Spørgsmaal», «Tvivl» og «Storthinget», se Nygaard 1967, s. 63.
- 56 Jfr. Nygaard 1967, s. 59-60. Aars rettskrivningsregler var retningsgivende.
- 57 Regine Normann bruker i 1922 «aa» for å i *Min hvite gut*, men i *Eventyr*, 1925 benytter hun «å» for å.
- 58 Det er verdt å merke seg at rettskrivningen av 1917 ikke var ønsket verken av forfatterne eller av den vanlige mann.
- 59 Debutromanen kom ut på Olaf Norlis forlag. Imidlertid brukte Andersen i 1904 «aa» for å i *Gamle folk* og i 1913 «aa» for å i *Hjemfærd*. Begge de sist nevnte bøkene kom på Aschehoug forlag.
- 60 Om avisenes overgang til 1917-rettskrivning fra 1919 til 1932, se Haugen, Einar 1968: *Riksspråk og folkemål: norsk språkpolitikk i det 20. århundre*, s. 80.
- 61 Denne etymologiske d-en kommer i en annen kategori enn den uhistoriske d-en, som forsvant i 1917.
- 62 Det samme ser vi hos Bjørnson i 1870, han bruker former som «gut», «søn» og «ven».